

Нови щрихи към портрета и творчеството на българския учен д-р Манол Иванов (1867–1906)

Стоян Буров
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
stobur@abv.bg

В статията се прави подробен преглед на приносите на Владко Мурдаров относно проучването на живота и творчеството на българския лингвист Манол Иванов. След това са разгледани някои малко известни и неизвестни публикации на Манол Иванов във вестник *Зора* и в *Учителски вестник*. Дадени са подробности и около неговата трагична смърт. В края на статията като приложение е дадена пълна библиография на трудовете на Манол Иванов.

Ключови думи: Манол Иванов, Владко Мурдаров, вестник *Зора*, *Учителски вестник*, библиография на трудовете на Манол Иванов

Манол Иванов (1867 – 1906)

През 2023 г. ще се навършат 156 години от рождението на българския лингвист Манол Иванов и 117 години от неговата трагична смърт. Въпреки многото изминали години все още има неизвестни или неизяснени факти от неговата биография и още повече от неговото творчество. Не е направена и що-годе пълна библиография на трудовете му. Едва към края на 80-те години на XX век интересът към живота, кариерата му на лингвист и научните му постижения беше възобновен от Владко Мурдаров в книгата *Виена и началото на българската езикословна наука* (вж. Мурдаров/Murdarov 1988: 84–90). Темата продължава да занимава Вл. Мурдаров и в следващите години, в които излиза статията му *Манол Иванов – първият български дисертант славист във Виенския университет (По случай 130 години от рождението му)* (Мурдаров/Murdarov 1997/1998: 58–65), една година по-късно е отпечатана и книгата му *Виенската славистика и българското езикознание. 1822 – 1849 – 1918*, в която е поместен голям очерк за Манол Иванов (Мурдаров/Murdarov 1999: 146–155).

Основна заслуга на Владко Мурдаров е, че той осветли в пълнота виенския период от дейността и творчеството на Манол Иванов, който обхваща годините на неговото следване и защита на дисертационния му труд – от 1888 до 1893 г. Ще се спра накратко на посочените три труда на Владко Мурдаров, за да открия по-ясно неговия принос в проучването на живота, дейността и лингвистичните постижения на Манол Иванов.

В очерка за Манол Иванов от 1988 г. (Мурдаров/Murdarov 1988: 84–90) Вл. Мурдаров за пръв път в българската лингвистична историография прави описание на дисертационния му труд *Über die Conjugation im Neubulgarischen* („За спрежението в новобългарски“), съхраняван в Университетската библиотека на Виенския университет.

Трудът е защитен през 1893 г. при рецензенти Ватрослав Ягич и Константин Иречек. Авторът посочва, че това е първото съчинение на студент от Славянския семинар във Виена, получило положителната оценка на двамата големи слависти. По-нататък се съобщава, че с известни съкращения изследването е публикувано на български език в *Сборника за народни умотворения, наука и книжнина* (вж. № 9 в библиографията на трудовете на Манол Иванов). Посочват се и други изследвания от виенския период на М. Иванов, по-специално изследването, останало недовършено, *Палеографически, граматически и критически особености на Пирдопския апостол* (№ 8 в библиографията), един труд, който първоначално е изнесен като реферат в Славянския семинар. С този труд, както пише и Беньо Цонев (Цонев/Tsonev 1907: 122), се слага началото на палеографските описания в България. Разгледани са накратко и участията на Манол Иванов в Славянския семинар, казано е и за преподавателската му работа във виенското училище за източни езици.

По-нататък в очерка авторът отбелязва учителската дейност на доктор Манол Иванов в Солун и София, по-специално внимание обръща на труда му *По историята на нашата граматическа терминология* (№ 17 в библиографията), след което следва важният извод: „Дейността на М. Иванов е чудесен пример за специфичното развитие на българската езиковедна наука, в която наред с историческите и диалектоложките проучвания, наложени от самия дух на епохата на предела на двете столетия, се поставят и редица конкретни въпроси на книжовноезиковото строителство и така самото ѝ развитие започва да тече във взаимодействие и взаимно проникване с формацията се книжовен български език“ (стр. 87–88). В края на очерка се посочва, че Манол Иванов е първият българин, завършил с докторска степен специалността славянска филология във Виена.

В статията от 1997/1998 г. (Мурдаров/Murdarov 1997/1998: 58–65) вече по-подробно се представя дисертационният му труд, за който се казва, че е „ценен принос в историята на българската граматика“ (стр. 59), направен е и по-пълен преглед на двете рецензии. Отбелязано е какви лекции и при кого е посещавал Манол Иванов в Славянския семинар, където прекарва 10 семестъра. Там той получава систематизирани знания по българска граматика и по история на българския език, които допринасят за формиране на научните му възгледи. Посочени са две много важни статии на М. Иванов от 1899 и 1901 г., свързани с дисертационния му труд: за замяната на инфинитива (№ 13 от библиографията) и за делението на българските глаголи според основата на минало свършено време (№ 14). Именно това е оценено като значителен принос на Манол Иванов и от П. Пашов. Главната негова заслуга е в това, че той обосновава нуждата от комбинирана класификация на българските глаголи – на спрежения според сегашната основа и на разреди в рамките на спреженията според аористната основа (Пашов/Pashov 1966: 9–10).

Накратко са разгледани и правописните възгледи на М. Иванов. По-нататък положително е оценено „своеобразното развитие“ на Манол Иванов, свързано с учителската му дейност и подготовката на учебници по български език за средните училища.

Ценен принос на публикацията е поместеното фотокопие на автобиографията на Манол Иванов, подготвена в ръкопис на немски език във връзка с документацията за допускане до защита на дисертационния труд. Така читателите имат възможност от първа ръка да получат сведения за живота му, както и да научат подробности за виенския му период.

По-долу давам превод на автобиографията, която се пази в архива на Виенския университет:

АВТОБИОГРАФИЯ

Аз, Манол Иванов, православен, съм роден на 24 декември 1867 г. в Пирдоп, България. След като посещавах основното училище в моето родно място, през септември 1881 г. постъпих в гимназията в София. През октомври 1887 г. завърших същата с матура с отлична оценка и се записах (след като няколко месеца бях работил във финансовото министерство като счетоводител) през октомври 1888 като редовен слушател към Философския факултет на Виенския университет. Слушах лекции при господата професори Ягич по славянска филология, Фридрих Мюлер¹ по сравнителна граматика на индо-германските езици, Цимерман² – по философия, както и при Т. Фогт³, при Хайнцел⁴ по германска античност, при Минор⁵ по немска литературна история, при Мусафия⁶ и Майер-Любке⁷ по френска граматика и литература. По време на моето следване участвах в упражненията на Славянския семинар. На всички мои учители дължа големи благодарности. Особено сърдечни благодарности изказвам на г-н Ягич за оказаната ми в голяма степен подкрепа по време на моето следване.

В очерка от 1999 г. (Мурдаров/Murdarov 1999: 146–155) авторът оценява пионерския характер в българското езикознание на дисертацията на Манол Иванов, защото за пръв път е направена обхватна характеристика на българските глаголи, разглеждани в системата, въз основа на техните формални особености.

Подробно е разгледана връзката на българина с Ватрослав Облак (1864–1896), с когото Манол Иванов се запознава във Виена и с когото той поддържа контакти и след 1893 г., а след смъртта му се включва сред българите, дарили средства за построяване на негов паметник. Във връзка с това са дадени подробности относно рецензията на Облак на труда на Манол Иванов *Принос към изучаване българските диалекти (Забележки по говорите в областта на средногорското наречие)*, публикувана в *Archiv für Slavische Philologie* (вж. № 11 от библиографията).

Тук Вл. Мурдаров вече се спира по-нашироко на участието на Манол Иванов в развихрилата се в България правописна дискусия през 1893 и 1894 г., който, както е отбелязано, „ратува за установяване на единна правописна система без резки промени, която да се основава на фонетично-морфологичния принцип, но да съчетава и елементи на етимологичния“ (стр. 150).

В очерка е отбелязано също, че през 1900 г. Манол Иванов е избран за действителен член на Българското книжовно дружество.

***

Първите ценни сведения за живота и творчеството на Манол Иванов дава Беньо Цонев във връзка с помена, организиран от Българското книжовно дружество за рано починалия негов действителен член (Цонев/Tsonev 1907: 119–124). Материалът е написан с нескрита симпатия към делото на Манол Иванов и неговия принос за българското езикознание, макар няколко години преди това авторът да не се изказва много ласкаво за някои от твърденията в неговия *Синтаксис* (Аноним/Anonim 1904: 1006–1007). Според изискването на Министерството на просвещението рапортът се публикува в *Училищен преглед* анонимен, но за Манол Иванов няма съмнения, че ревизорът е именно проф. Беньо Цонев. Поради това той обнародва в *Учителски вестник* отворено писмо до Беньо Цонев, в което доста остро възразява срещу

---

¹ Friedrich Müller Фридрих Мюлер (1834–1898), професор по сравнителна граматика и санскрит

² Robert von Zimmermann Роберт фон Цимерман (1824–1898), професор по философия

³ Theodor Vogt Теодор Фогт (1835–1906), професор по педагогика

⁴ Richard Heinzel Рихард Хайнцел (1838–1905), професор по немски език и литература

⁵ Jakob Minor Якоб Минор (1855–1912), професор по немски език и литература

⁶ Adolf Mussafia Адолф Мусафия (1835–1905), професор по романска филология

⁷ Wilhelm Meyer-Lübke Вилхелм Майер-Любке (1861–1936), професор по романска филология

забележките по отношение на неговия учебник по синтаксис и на „Керновото учение“⁸, с което резизорът не бил запознат. Той обвинява Беньо Цонев още и в това, че „произнася присъда за един учебник, без да го е разгърнал“ (стр. 100, вж. № 28 от библиографията).

Синтактичното учение на Керн е разкритикувано от Беньо Цонев и в помена за Манол Иванов: „Със своите училищни граматика [...] М. Ив. стана у нас присадник на Керновото граматично учение [...] Но разбира се, както във всичко, тъй и тука не трябва да се прекалява, а Керновата синтакса има именно тоя недостатък, че за угода на формалния принцип занемаря логическото значение на думите, та синтактичното обучение се някак си механизира; по тоя начин се губи съществената част на думите, именно тяхното индивидуално значение, а се гледа само отношението им към единствения център – глагола“ (Цонев/Tsonev 1907: 123).

Значително по-късно, във връзка със 100-годишнината от рождението на Манол Иванов, Русин Русинов публикува статията *В памет на Манол Иванов* (Русинов/Rusinov 1967: 572–574). Същият автор публикува очерк за Манол Иванов и в книгата си *Из историята на обучението по български език в училище* (Русинов/Rusinov 1983: 82–89). В двата материала се акцентува предимно върху учителската дейност на Манол Иванов и на приносните моменти в неговите учебници, като особено високо е оценен учебникът му синтаксис.

Вл. Мурдаров познава бележките и очерците на Беньо Цонев и Русин Русинов и многократно се позовава на тях, за да представи по-цялостна картина на живота и творчеството на Манол Иванов. Все пак неговият основен принос се състои в осветляването на виенския период на Манол Иванов, като се изнасят съвсем нови, неизвестни дотогава факти за петте му години, прекарани във Виена, за участието му в Славистичния семинар на Ватрослав Ягич и за подготовката и защитата на дисертационния му труд. Заслугата на Вл. Мурдаров е още в това, че той актуализира за историята на българската лингвистика делото на Манол Иванов от края на XIX – началото на XX век, потънало през годините в почти пълно забвение. Той заключава: „Със стореното в областта на българското езиковедие и на образованието в млада България, които по времето, когато твори и Манол Иванов, се развиват бурно, този млад български учен заслужава да не бъде забравян и засенчван от другите езиковеди, които работят тогава, и неговото място в историята на тази наука не бива да се пропуска“ (Мурдаров/Murdarov 1997/1998: 64).

***

Тук ще обърнем внимание на някои публикации на Манол Иванов, останали почти незабелязани от неговите изследователи. На първо място, ще стане дума за участието му с поредица от седем материала във в. *Зора*, Педагогическо-литературен и общ[ествен] вестник (София, год I, 1 януари – 15 декември 1898, редактори Ив. Д. Иванов и д-р Ст. Донев; отг. редактор П. Калъчев), към част от които препраща и Беньо Цонев със следната бележка: „Освен трите учебника по бълг. граматика М. Иванов е писал и други дребни упътвания по отделни учебни граматични въпроси“ (Цонев/Tsonev 1907: 123). Всички публикации са поместени в раздел „Грамматически бележки“ с подпис L. [вероятно съкр. от фамилното му име Лесев⁹].

⁸ Вербоцентрична теория за изречението на немския учен Франц Керн от втората половина на XIX век, лансирана в България първо от Л. Милетич (Милетич/Miletich 1899) и приложена от Манол Иванов в учебника му по синтаксис, издаден през 1901. Вж. за подробности относно същността на теорията и нейната рецепция в България Несторова/Nestorova 2019: 141–150.

⁹ Пълното му име е Манол Иванов Лесев. Единствено тук той подписва публикациите си с инициала L. В другите си публикации използва следните имена и съкращения: Манол Иванов, Д-р Манол Иванов, М.

бр. 1 на в. *Зора*

Остава неясно защо участието му във вестника така внезапно секва след 1 април 1898 г., но във всеки случай не болестта му е попречила. След известно прекъсване на творческата му активност – от 1895–1896 до 1898 г., години, в които той се връща за лечение от туберкулоза във Виена, а след лечението прекарва много време в родния Пирдоп, започва най-силният му творчески период: публикува статии, рецензии, учебници, втурва се в различни полемики, взема активно участие в книжовния живот на България. През 1898 г. е избран за дописен член на Българското книжовно дружество, а две години по-късно – за негов действителен член. Венец на научното му творчество е голямата му студия по българска граматична историография (вж. № 17 от библиографията), оценена от Ст. Георгиев като най-доброто, което е публикувано за всичките години, през които излиза *Периодическото списание на Българското книжовно дружество*, заради „стремежа и усилията да се създаде научна граматика на новобългарския книжовен език“ и да се излезе „от тесните рамки само на домашната традиция“ (Георгиев/Georgiev 1969: 126). Според днешните стандарти със своите 136 страници това представлява монография, каквито в ония години почти не се издават, а се публикуват на части в ПСпБКД или в СБНУНК.

Публикуваните материали във в. *Зора*, до които днес е труден достъпът, тъй като броевете на този вестник, вече напълно забравен, се съхраняват единствено в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, са строго научни и обхващат три основни въпроса: как да се намира подлогът в изречението, три публикации, отново подвластни на „Керновата теория“ (вж. № 30, 31 и 34 от библиографията); кои са особеностите на глаголите от второ спрежение (вж. № 32), една тема, която е близка на автора от докторската му дисертация; как да се разлагат думите на срички (вж. № 33). Последният материал предизвиква интерес с гледището на автора, че при две или повече съгласни в средисловието на думата сричковата граница трябва да преминава пред такова буквосъчетание, с каквото е възможно да започва една българска дума, напр. *до-бра*, защото има *бра-тя*; *у-ста*, защото има *ста-вам*; *предател-ство*, защото има *ствол*; но *скит-ник*, а не *ски-тник*, защото няма дума с начално буквосъчетание *тн*.

Значително повече са публикациите на Манол Иванов в *Учителски вестник*, орган на Съюза на учителите при средните училища в България, София, чийто първи брой излиза на 31 януари 1903 г. Редактор на броевете в първата годишнина е Владимир Дякович. В първата годишнина (1903) Манол Иванов има три публикации, но през втората годишнина на вестника (1903–1904) те се увеличават на 22. През

третата годишнина (1904–1905) авторът има една публикация. Така общо за трите години на *Учителски вестник* Манол Иванов има общо 26 публикации, останали напълно неизвестни досега. Единици са обаче публикациите на лингвистична тема, повечето са рецензии на книги, хроникални бележки за разни събития, портрети на учени и писатели, преводи от немски език, материали, свързани с учебното дело и образователната политика у нас и в чужбина.

Учителски вестник, II, бр. 1–2.

На втория конгрес на съюзните учители от средните училища, проведен от 15 до 19 август 1903 г., чрез тайно гласуване са избрани членовете на управителния съвет за учебната 1903–1904 година, общо 7 души, между които е и д-р Манол Иванов, избран на длъжност съветник. Същата длъжност той заема и в управителния съвет за следващата учебна година. Но на втория конгрес на него му е възложено и списването на *Учителски вестник*, заедно с Никола Станев. Това именно подтиква Манол Иванов към рязко увеличаване на своята публикационна дейност.

Само три от публикациите в *Учителски вестник* са подписани с името М. Иванов (или д-р М. Иванов): първата публикация, която е на лингвистична тема, а именно *Няколко думи върху неустановеността на нашата граматическа терминология* (вж. № 35 от библиографията), големият уводен материал за Любен Каравелов (вж. № 52) и последната публикация – отвореното писмо до проф. Беньо Цонев (вж. № 60). Останалите са подписани със съкращението М. И. или дори са останали неподписани.¹⁰

Публикациите на Манол Иванов в двата вестника допълват неговия творчески портрет не само на учен лингвист и автор на учебници по български език, но и като културна личност с широки хуманитарни интереси и активен участник в книжовния живот на страната от края на XIX и началото на XX век.

***

Около ранната му трагична смърт на 25 май 1906 г. има някои предпоставки и факти, които се нуждаят от по-подробно обяснение. Както пише Б. Цонев, здравето на Манол Иванов е „разклатено още от студентските му години и още повече разнебитено в Солун“ (Цонев/Tsonev 1907: 120). Макар вестник *Вечерна поща* да е известен като първият български „жълт“ вестник, може да се вярва на написаното в броя му от 27 май 1906 г., в който се дава подробна информация за живота на Манол Иванов, че вече от

¹⁰ Авторството им е верифицирано от съдържанието, каквото се помества в началото на всеки брой.

16 години той е боледувал от туберкулоза, т.е. разболял се е от почти нелечимата в ония години болест някъде около 1890 г., когато е студент във Виенския университет. В Солун, по време на двете години учителстване там, изложен на неблагоприятния влажен климат, здравето му сериозно се влошава, поради което след приключване на работата му в Солун през 1895 г., той се връща за лечение във Виена. Лекарите не му дават големи надежди за оздравяване, но му препоръчват да прекъсне работа за известно време и да се върне в родния Пирдоп, където чистият планински въздух ще му помогне да укрепи здравето си. Следват няколко активни творчески години в живота му, но по-късно болестта отново силно се влошава. По тази причина той е изтеглен на по-лека работа в министерството на просвещението. Последната година от живота на Манол Иванов е трагична. Той отслабва, губи физически сили и психическа устойчивост, тормози го непрекъснатата кашлица. На 25 май 1906 г., след няколко неуспешни опита, в местността Долни Корубаглар край тогавашна София (днес – район Лозенец), по драматичен начин слага край на живота си. Освен в *Вечерна поща* подробности за самоубийството му публикува и в *Мир* в брой 1855 от 27 май 1906 г. Там се дава и подробна информация за професионалната кариера на Манол Иванов, отбелязано е, че той е „първият филолог, който е свършил във Виена при прочутия проф. Ягич“ и че именно той в българските училища е „въвел методата Керн по обучението на езика“. Посочено е още, че е бил редактор на списание (?) *Зора*, което обаче не се потвърждава от моите проучвания.

Некролог е публикуван в *Учителски вестник*, бр. 18/1 юни 1906, стр. 288. Ето част от съдържанието му:

Със скръб съобщаваме на учителството, че бившият член на Управителния съвет и редактор на „Учителски вестник“, незабравият и скъп за учителството другар *Д-р Манол Иванов* почина на 27¹¹ м.м. Покойният, който беше свършил филологическия факултет във Виена, се отличаваше със своята кротост и трудолюбие. На трудолюбието и отличната му филологична подготовка се дължат сума научни трудове, пръснати по разните списания, а най-вече в „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“ и в „Периодическо списание“. Нему се дължи тоже и най-доброто засега ръководство по обучението на матерен език. Покойният беше горещ приятел и на учителското наше сдружаване, на което посвети част от живота и даде част от силите си. Страдащ дълго време от *учителската болест* – туберкулоза, той непрекъснато пак работеше, като с това изпълняваше най-добросъвестно служебния си и човешки дълг. [...]

След смъртта му произведенията му не са преиздавани – нито в съкратен, нито в цялостен вид. По-долу правя опит за съставяне на сравнително пълна библиография на трудовете на Манол Иванов, макар да не е изключено в следващи проучвания на творчеството му да се намерят още негови съчинения.

Приложение

Библиография на трудовете на Манол Иванов

Дисертация

1. Iwanoff, M. *Über die Conjugation im Neubulgarischen*. Wien, 1893 (ръкопис). Рец. Ватрослав Ягич, Константин Иречек. – В: Университетска библиотека на Виенския университет, № D. 13.272.

По данни на Вл. Мурдаров (Мурдаров/Murdarov 1988: 84; 1997/1998: 59; 1999: 146–149)

---

¹¹ Точната дата е 25 май 1906 г.

I. Учебници

2. М. Иванов. Синтаксис на българския език за III и IV клас. Пловдив: Издание и печат на Хр. Г. Данов, 1901. 132 стр.

Рец.: Д. А. Шопов. – В: Учитель, IX (1902), № 1, стр. 54–60.

Рец.: Хр. П. Стоилов. – В: ПСпБКД, LXVII (1906), св. 5–6, стр. 458–463.

3. М. Иванов. Българска граматика за I клас. София: Печатница на Ст. Атанасов и С-ие, 1902. 56 стр.

4. М. Иванов. Българска граматика (звукословие, видословие и правописание). За II клас. София: Печатница на Ст. Атанасов и С-ие, 1902. 124 стр.

5. М. Иванов. Българска граматика за I клас. 2. изд. Пловдив: Издание и печат на Хр. Г. Данов, 1905. 59 стр.

6. М. Иванов. Синтаксис на българския език за III клас. 2. изд. Пловдив: Издание и печат на Хр. Г. Данов, 1905. 123 стр.

7. М. Иванов. Българска граматика (звукословие, видословие и правописание). За II клас. 2. изд. Пловдив: Издание и печат на Хр. Г. Данов, 1906. 127 стр.

II. Студии и статии

8. Манол Иванов. Палеографически, граматически и критически особености на Пирдопския апостол. – СБНУНК, кн. VI (1891), стр. 83–112; кн. VIII (1892), стр. 169–193.

9. М. Иванов. За спрежението в новобългарския език. – СБНУНК, кн. VIII (1892), стр. 82–136; кн. X (1894), стр. 362–371.

10. М. Иванов. По въпроса за нашето правописание. – ПСпБКД, IX, кн. XLIII, стр. 97–114. Средец: Държавна печатница, 1893.

Рец.: [Л. Милетич]. Книжнина – Български преглед, I (1893), № 4, стр. 179–189. Критичните бележки по статията на М. Иванов са подписани от името на Филологическата комисия, зад която, както е сигурен М. Иванов, стои Л. Милетич, вж. № 20.

11. М. Иванов. Принос към изучаване българските диалекти (Забележки по говорите в областта на средногорското наречие). – ПСпБКД, IX, кн. XLV, стр. 399–418; ПСпБКД, IX, кн. XLVI, стр. 538–594. Средец: Държавна печатница, 1894.

Рец.: V. Oblak. – In: Archiv für Slavische Philologie, XVII (1895), S. 282–285.

12. М. Иванов. Няколко думи върху преподаването на българския език. – Училищен преглед, III (1898), № 9, стр. 999–1011.

13. М. Иванов. Етимологичната синтаксна замяна на старото неопределено наклонение на днешния български език. – Училищен преглед, IV (1899), № 3, стр. 317–320.

14. М. Иванов. Подразделение на новобългарските глаголи според основата на минало свършено време. – Училищен преглед, VI (1901–1902), № 9, стр. 745–750.

15. М. Иванов. Критически поглед върху съгласуването на подлога със сказуемото. – Училищен преглед, VI (1901–1902), № 5, стр. 409–417.

16. М. Иванов. Изпитване върху първия урок по старобългарски език. – Училищен преглед, VI (1901–1902), № 7–8, стр. 666–673.

17. М. Иванов. По историята на нашата граматическа терминология. – ПСпБКД, кн. LXIV (1903), стр. 1–42 и стр. 167–194; кн. LXVII (1906), стр. 1–67. София: Държавна печатница.

III. Рецензии, отговори на рецензии, полемики

18. Manol Ivanov. [Рец.] Najden Gerov's philologische Forschungen. [Буквы ъ и ѣ в старом церковнославянском языке. С прибавлениями: а) о букве щ, и б) о правописании народного имени слованин. Из филологических исследований Найдена

Герова. Пловдив (Филипопол). В типографии Д. В. Манчева, 1891. 104 с.] – Archiv für Slavische Philologie, XIV (1891–1892), № 1, S. 129–131.

19. Манол Иванов. [Рец.] Г. Попов. Българските юнашки песни. СБНУНК, кн. III, стр. 247–282; кн. IV, стр. 270–279. – ПСПБКД, VIII, кн. XXXIX (1892), стр. 487–491.

20. М. Иванов. По въпроса за нашето правописание. Отговор от М. Иванов. – Мисъл, III (1894), № 10, с. 774–778.

В отговор на критиката на статията му „По въпроса за нашето правописание“ от 1893, вж. № 10, направена в сп. „Български преглед“ I (1893), № 4, стр. 179–189.

[Отговор] От Филологическата комисия. Книжнина. – Български преглед, I (1894), № 6, стр. 211–212.

21. М. Иванов. [Рец.] Читанки за второ и трето (вм. третйо) отделение. Наредил Сп. К. Пипилев. София: Издава книжарницата „Детска градина“, 1896. – Училищен преглед, I (1896), № 12, стр. 1339–1346.

22. М. Иванов. [Рец.] К. Карагюлев. Ръководство по правописа на български език. – Училищен преглед, III (1898), № 2, с. 228–234.

23. М. Иванов. [Рец.] Ив. Д. Топков. Учебник по българска граматика за I клас и Учебник по българска граматика за II клас. София: Печатница на Иван Говедаров. – Училищен преглед, V (1900–1901), № 9, стр. 806–812.

[Отговор] Иван Топков. Отговор на рецензията от М. Иванов върху учебниците ми по българска граматика за I, II и III кл. – Училищен преглед, VI (1901–1902), № 1, стр. 78–84.

24. М. Иванов. [Рец.] Ив. Д. Топков. Учебник по българска синтакса (?) с упражнения по синтакса, правопис и стил в концентричен кръг за III клас. Пловдив: Издание и печат на Хр. Г. Данов, 1899. – Училищен преглед, V (1900–1901), № 10, стр. 908–925.

25. М. Иванов. Последня дума по учебниците на г. Топкова [Отговор на отговора на Ив. Топков по повод на рец. на М. Иванов за неговите учебници, вж. № 23]. – Училищен преглед, VI (1901–1902), № 1, стр. 84–86.

26. М. Иванов. Отговор на рецензията от г. Д. Шопов върху моя синтаксис. – Учител, IX (1902), № 3, стр. 208–213.

[Отговор] Д. А. Шопов. Отговор на антикритиката на г. М. Иванов. – Учител, IX (1902), № 6, стр. 462–472.

27. М. Иванов. Последен отговор г-ну Д. А. Шопову. – Учител, IX (1902), № 8, стр. 625–630.

Вж. № 26.

28. Д-р М. Иванов. Отворено писмо до г-н професор Б[еньо] Цонев. – Учителски вестник, бр. 11–12/22 февруари 1905, стр. 100–101.

По повод на: Из рапорта на един министерски ревизор. – Училищен преглед, IX (1904), № 10, стр. 1000–1010. Автор на материала не е посочен, но М. Иванов препраща към Беньо Цонев.

IV. Други научни и научнопопулярни публикации

А. Публикации във в. „Зора“. Педагогическо-литературен и общ[ествен] вестник. София, год I (1 януари – 15 декември 1898). Редактори Ив. Д. Иванов и д-р Ст. Донев. Отг. редактор П. Калъчев.

Всички публикации са поместени в раздел „Грамматически бележки“ с подпис Л. [вероятно съкр. от фамилното му име Лесев].

29. „Пък“ или „пак“. – бр. 1/1 януари 1898, стр. 11.

30. Кой начин е по-удобен за търсене субйекта (подлога, подлежащото) в предложението? – бр. 2/15 ян. 1898, стр. 18–19.

31. Как да се уверим дали сигурно сме намерили подлога? – бр. 3/1 февруари 1898, стр. 26–27.

32. Някои особености в глаголите от II спрежение. – бр. 4/15 февруари 1898, стр. 34–35.

33. Как да се разлагат думите на срички? – бр. 5/1 март 1898, стр. 48.

34. Как се намира подлежащото в[ъв] въпросителните и възклицателните предложения? – бр. 6/15 март 1898, стр. 50; бр. 7/1 април 1898, стр. 60 (продължение).

Б. Публикации в „Учителски вестник“. Орган на Съюза на учителите при средните училища в България. София.

Год. I (31 януари — 14 август 1903). Ред. В[ладимир] Дякович.

35. М. Иванов. Няколко думи върху неустановеността на нашата граматическа терминология. – бр. 1–2/31 януари 1903, стр. 22–24.

36. М. И. [Рец.] Нещастна. Повест от И. С. Тургенев. Превели от руски Ю. Тотев и С. Каролев. Габрово, 1902. 107 стр. – бр. 5–6/15 април 1903, стр. 53–56.

Включва и преразказ на съдържанието.

В раздел *Книжнина*.

37. М. И. [Рец.] История на учебното дело в България от край време до Освобождението. Очерк от Н. Ив. Ванков. Ловеч, 1903. 226 стр. – бр. 11–12/14 август 1903, стр. 109–110.

В раздел *Книжнина*.

Год. II (1 септември 1903 – 15 юни 1904). Ред. Н[икола] Станев и д-р М[анол] Иванов.

38. М. И. Против притискането на ума чрез изпитите. – бр. 1–2 /1–15 септ. 1903, стр. 11–12.

Прев. от немски от Naturw[issenschaftliche] Wochenschrift.

39. М. И. Конгрес на руските филолози. – бр. 1–2/1–15 септ. 1903, стр. 12–13; бр. 3/1 окт. 1903, стр. 23 (продължение от бр. 1–2).

Открит на 10 април 1903 в Петербург, предс. на конгреса В. Ягич.

40. М. И. [Рец.] Квик (Quick). Реформатори на възпитанието. Прев. от руски Хр. Спасов. Силистра: Просвета, 1903, 314 стр. – бр. 1–2/1–15 септ. 1903, стр. 15.

Robert Hebert Quick (1831 – 1891) – английски педагог.

41. М. И. Общото образование пречи ли на индустрията или я повдига? – бр. 3 /1 октомври 1903, стр. 19–23.

В раздел *Учебно дело в чужбина*.

42. М. И. [Рец.] М. Бородин. Граф Л. Н. Толстой като учител на живота. Превел от руски Ив. Ст. Визирев. Чирпан: Н. Попов и С-ие, 1903, 195 стр. – бр. 4/15 октомври 1903, стр. 29–30.

43. М. И. [Рец.] М. Ив. Марковски. Спомени и очерки из българските революционни движения 1868 – 1877 год. 1. книжка Деятелността на В. Левски и неговите сподвижници в Троянско (нови данни и документи). Враца: Печ. на М. Богданов, 1902. 181 стр. – бр. 5/1 ноември 1903, стр. 47.

44. М. И. [Рец.] К. П. Стоянов [Костадин Попстоянов]. Тридесет години назад. Исторически записки по първото македонско въстание през 1876 г. Кюстендил: Изгрев, 1903. 71 стр. – бр. 5 /1 ноември 1903, стр. 47.

45. М. И. Теодор Момзен. – бр. 6/15 ноември 1903, стр. 56.

Theodor Mommsen (30 ноември 1817 – 1 ноември 1903) – виден немски историк и политик. Във връзка с неговата кончина.

46. М. И. [Информация за включването във второто издание на Енциклопедията по педагогика на W. Rein на 30 стр. за българското учебно дело от д-р В. Николчов] – бр. 6/15 ноември 1903, стр. 58.

Rein, Wilhelm (Hrsg.) Enzyklopädisches [enzyklopädisches] Handbuch der Pädagogik. 2. Auflage (1903). Статията в енциклопедията е под заглавие Bulgarisches Schulwesen от W. Nikoltshoff.

В раздел *Книжнина*. Неозаглавено.

47. М. И. [Рец.] Джон Стюарт Мил. Подчинението на жената [жените]. Превод на Г. Б. Варна: Издание на К. Евстатиев, 1903, 139 стр. – бр. 7/1 декември 1904, стр. 67.

В раздел *Книжнина*.

48. Херберт Спенсер. – бр. 8/15 декември 1903, стр. 78–80.

Herbert Spencer (27 април 1820 – 8 декември 1903) – английски философ. Във връзка с неговата кончина.

Неподписано, в съдържанието е посочено, че материалът е негов.

49. Феликс Каниц. – бр. 10/15 януари 1904, стр. 93–94.

Феликс Филип Каниц (2 август. 1829 – 6 януари 1904) – австро-унгарски пътешественик, археолог, географ, етнограф, художник. Във връзка с неговата кончина.

Неподписано, в съдържанието е посочено, че материалът е негов.

50. М. И. [Рец.] Юбилейна история на двадесет пет год[ишна] (?) България. Съст. Т. Н. Бойчев. Част 1. София: Печатница Т. Пеев, 1903, 377 стр. – бр. 10/15 януари 1904, стр. 94–95.

В раздел *Книжнина*.

51. М. И. [Рец.] Нещо по домашното възпитание. Нареди Ив. Генов. Второ издание. Разград, 1904. 18 стр. – бр. 10/15 януари 1904, стр. 95.

52. М. Иванов. Любен Каравелов. – бр. 11/1 февруари 1904, стр. 97–99.

Голям уводен материал във връзка с 25-годишнината от неговата кончина.

53. М. И. [Рец.] М. Гюйо. Възпитание и наследственост. Социологически етюд. Преведе от шестото френско издание В. Тодоров. Варна: Издание на Коста Евстатиев, 1904, 330 стр. – бр. 13/1 март 1904, стр. 120–121.

Jean-Marie Guyau (28 октомври 1854 – 31 март 1888) – френски философ и поет.

В раздел *Книжнина*.

54. Учебното дело в Япония. – бр. 14–15, стр. 132–133.

Превод от немски.

Неподписано, в съдържанието е посочено, че материалът е негов.

55. М. И. [Рец.] Д. Грънчаров. Емил от Русо. Съкратено изложение с критически преглед на прокараните в него педагогически начала. Станимака: Печатница на Ат. Кишкилов, 1903, 64 стр. – бр. 14–15, стр. 138.

56. М. И. [Рец.] За спомен на героите от руско-турската война. Написал д-р Алфред Рудолф, адвокат в Кралев градец. Издава Антон Безеншек. Пловдив, 1904, 193 стр. – бр. 17/1 май 1904, стр. 154–155.

В раздел *Книжнина*.

57. М. И. [Рец.] Л. Л. Лангстрот. Пчела и кошер. Прегледано, допълнено и преведено на френски от Шарл Дадан. Превел на български Г. Гергов. Габрово, 1904, 240 стр. – бр. 17/1 май 1904, стр. 155.

Lorenzo Lorraine Langstroth (25 декември 1810 – 6 октомври 1895) – „баща“ на американското пчеларство.

58. М. Иванов. Още няколко думи върху новата програма за мъжките гимназии. – бр. 18/15 май 1904, стр. 162–163.

59. М. И. [Рец.] Камил [Камий] Фламарион. Таинственото. Преведе Д. Ст. Габровски. Издава книжарницата на Д. Голов в София, [1904], 239 стр. – бр. 19/1 юни 1904, стр. 175.

Camille Flammarion (26 февруари 1842 – 3 юни 1925) – френски астроном.

Год. III (15 септември 1904 – 18 юни 1905). Ред. Ст[оян] Каблешков.

60. Д-р М. Иванов. Отворено писмо. До г-н професор Б. Цонев. – Учителски вестник, бр. 11–12/22 февруари 1905, стр. 100–101.

По повод на: Из рапорта на един министерски ревизор. – Училищен преглед, IX (1904), № 10, стр. 1000–1010. Автор на материала не е посочен, но М. Иванов препраща към Беньо Цонев.

Вж. същото и под № 28.

V. Записи на народни песни от Пирдопско. – В: СБНУНК. София.

61. Книга XIII (1896), стр. 85–86: Марко и дете Дукатинче; Марко, Неда и Филип Маджарин.

62. Книга XIV (1897), стр. 17–18: Славей пиле и три любовници; Кончето криво.

63. Книга XV (1898), стр. 29–31: Хайдутин отива на бесило; Грях против кумството; Войник на женината си сватба; Как се заканва болен Милен на невярно либе; Мехмед – женолюбец; Войвода на стан под селото.

За него:

1. Самоубийството на учителя д-р М. Иванов. – в. *Вечерна поща* (София), 27 май 1906.

2. Самоубийството на д-р Манол Иванов. – в. *Мир* (София), бр. 1855/27 май 1906, стр. 4.

3. Д-р Манол Иванов [In memoriam]. – *Учителски вестник*, IV, бр. 18/1 юни 1906, стр. 288.

4. Б. Цонев. Манол Иванов. – *Летопис на БКД*, VII (1906). София: Държавна печатница, 1907, стр. 119–124.

5. Р. Русинов. В памет на Манол Иванов. – *Български език*, 1967, № 6, стр. 572–574.

6. Р. Русинов. *Из историята на обучението по български език в училище*. София: Народна просвета, 1983, стр. 82–89.

7. Вл. Мурдаров. *Виена и началото на българската езиковедна наука*. София: Народна просвета, 1988, стр. 84–90.

8. Иглика Петрова. „По пътищата на нашата граматична терминология“. – *Български език и литература*, 1993, № 1, стр. 6–10.

Цитира неточно заглавието на изследването на Манол Иванов „По историята на нашата граматическа терминология“, вж. № 17.

9. Вл. Мурдаров. Манол Иванов – първият български дисертант славист във Виенския университет (По случай 130 години от рождението му). – *Български език*, 1997/1998, № 2, стр. 58–65.

10. Вл. Мурдаров. *Виенската славистика и българското езикознание. 1822 – 1849 – 1918*. Пловдив: Пигмалион, 1999, стр. 146–155.

11. Ст. Буров. Граматичните приноси на Манол Иванов – действителен член на Българското книжовно дружество (от 1900 г.). – *Български език*, LXI (2014), Приложение, стр. 49–70.

12. Ст. Буров. Правописните възгледи на Манол Иванов. – В: *Studia philologica*. 40/1. Docendo discimus. Научни изследвания в чест на 65-годишнината на доц. д-р Анелия Петкова. Отг. ред. В. Бонджолова. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2021, стр. 111–125.

13. Ст. Буров. *От наследството на Българското книжовно дружество до съвременната българска лингвистика*. Очерци и бележки по история на българското езикознание. Велико Търново: „ИВИС“, 2021, стр. 25–48; 201–215.

СЪКРАЩЕНИЯ

БКД – Българско книжовно дружество

ПСпБКН – Периодическо списание на Българското книжовно дружество

СБНУНК – Сборник за народни умотворения, наука и книжнина

ЛИТЕРАТУРА

Аноним 1904: *Аноним*. Из рапорта на един министерски ревизор. – *Училищен преглед*, IX, № 10. [Anonim 1904: *Anonim*. Iz raporta na edin ministerski revizor. – *Uchilishten pregled*, IX, № 10.]

Георгиев 1969: *Георгиев, Ст.* „Периодическо списание на Българското книжовно дружество“ в развитието на нашата езиковедска мисъл преди и след Освобождението. – *Списание на Българската академия на науките*, XIV, № 3–4. [Georgiev 1969: *Georgiev, St.* „Periodicheskoto spisanie na Balgarskoto knizhovno druzhestvo“ v razvitiето na nashata ezikovedska misal преди i sled Osvobozhdenieto. – *Spisanie na Balgarskata akademia na naukите*, XIV, № 3–4.]

Милетич 1899: *Милетич, Л.* Синтактични въпроси. – *Училищен преглед*, IV, № 7, № 8. [Miletich 1899: *Miletich, L.* Sintaktichni vaprosi. – *Uchilishten pregled*, IV, № 7, № 8.]

Мурдаров 1988: *Мурдаров, Вл.* Виена и началото на българската езиковедска наука. София, Народна просвета. [Murdarov 1988: *Murdarov, Vl.* Viena i nachaloto na balgarskata ezikoslovna nauka. Sofia, Narodna prosveta.]

Мурдаров 1997/1998: *Мурдаров, Вл.* Манол Иванов – първият български дисертант славист във Виенския университет (По случай 130 години от рождението му). – *Български език*, XLVII, № 2. [Murdarov 1997/1998: *Murdarov, Vl.* Manol Ivanov – parviyat balgarski disertant slavist vav Vienskia universitet (Po sluchay 130 godini ot rozhdenieto mu). – *Balgarski ezik*, XLVII, № 2.]

Мурдаров 1999: *Мурдаров, Вл.* Виенската славистика и българското езиковедско знание 1822 – 1849 – 1918. Пловдив, Издателство „Пигмалион“. [Murdarov 1999: *Murdarov, Vl.* Vienskata slavistika i balgarskoto ezikoznanie 1822 – 1849 – 1918. Plovdiv, Izdatelstvo „Pigmalion“.]

Несторова 2019: *Несторова, П.* Една модерна теория в българския синтаксис на границата на две столетия. – *Български език*, LXVI, Приложение, с. 141–150. [Nestorova 2019: *Nestorova, P.* Edna moderna teoria v balgarskia sintaksis na granitsata na dve stoletia. – *Balgarski ezik*, LXVI, Prilozhenie, s. 141–150.]

Пашов 1966: *Пашов, П.* Българският глагол. I. Класификация. Видообразуване. Словообразуване. София, Наука и изкуство. [Pashov 1966: *Pashov, P.* Balgarskiyat glagol. I. Klasifikatsia. Vidoobrazuvane. Slovoobrazuvane. Sofia, Nauka i izkustvo.]

Русинов 1967: *Русинов, Р.* В памет на Манол Иванов. – *Български език*, XVII, № 6, с. 572–574. [Rusinov 1967: *Rusinov, R.* V pamet na Manol Ivanov. – *Balgarski ezik*, XVII, № 6, s. 572–574.]

Русинов 1983: *Русинов, Р.* Из историята на обучението по български език в училище. София, Народна просвета. [Rusinov 1983: *Rusinov, R.* Iz istoriyata na obuchenieto po balgarski ezik v uchilishte. Sofia, Narodna prosveta.]

Цонев 1907: *Цонев, Б.* Д-р Манол Иванов. – В: *Летопис на Българското книжовно дружество*, VII (1906). София, Държавна печатница. [Tsonev 1907: *Tsonev, B.* D-r Manol Ivanov. – In: *Letopis na Balgarskoto knizhovno druzhestvo*, VII (1906). Sofia, Darzhavna pechatnitsa.]

New touches to the portrait and work of the bulgarian scientist Manol Ivanov (1867–1906)

Stoyan Burov

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

stobur@abv.bg

The article provides a detailed review of Vladko Murdarov's contribution to the study of the life and work of the Bulgarian linguist Manol Ivanov. Some little-known and unknown publications of Manol Ivanov in the newspapers *Zora* and *Uchitelski vestnik* are examined. Details are also given about his tragic death. A complete bibliography of Manol Ivanov's publications is given as an appendix at the end of the article.

Key words: Manol Ivanov, Vladko Murdarov, *Zora* newspaper, *Uchitelski vestnik*, bibliography of Manol Ivanov's publications